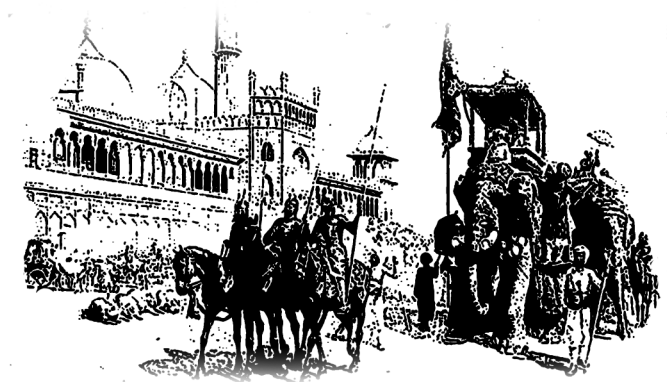

Pirimqul
Qodirov

Yulduzli tunlar

YANGI ASR AVLODI
TOSHKENT
2015

UO'K: 81.512.133-3

KBK: 84(50')1

Q-53

Qodirov, Pirimqul

Yulduzli tunlar: roman / Pirimqul Qodirov. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – 668 b.

ISBN 978-9943-27-250-7

Mahoratli yozuvchi Pirimqul Qodirovning ushbu asari o'zbek adabiyotining eng sara tarixiy romanlari sirasiga kiradi. Unda Movarounnahrdek ulkan saltanatning parchalanib ketishi, Temuriylar sulolasining inqirozi, hokimiyatga erishish ilinjida taxt talashib, bir-birlariga qilich ko'targan og'a-ini, tog'a-jianlarning fojiaiy qismati aks ettirilgan. Roman voqealari orqali o'quvchi tarixda Temuriylar o'rtasidagi nizolar, fitna, fisq-u fassod tufayli yuzaga kelgan qonli urushlar, ayovsiz xunrezliklar oqibatida behad qonxo'r beklar zulmidan sillasi butkul qurigan xalqning g'oyat nochor ahvoli va uyushqoqlikdan bexabar Temuriylarni Shayboniyxon qanchalar oson mahv etgani bilan tanishadi.

Asarning bosh qahramoni mirzo Bobur odamlardagi bemehrlik, bir-birini ko'rolmaslik, xudbinlik, xiyonat singari jirkanch ilatlar bilan g'oyat erta, o'n ikki yoshida taxtga o'tirganida ro'baro' bo'ldi. Taqdirning ayanchli zarbalaridan zada bo'lgan shohning kuygan yuragi – shoir qalbi qalandarlikni ixtiyor etgani ajab emas. Asar mutolaasi davomida butun umr Vatan ishqida yonib, sog'inch bilan o'rtanib, «Jonimdin o'zga yori vafodor topmadim...» deya iztirob chekkan bobokalonimiz dardi kitobxon qalbini larzaga soladi.

UO'K:81.512.133-3

KBK:84(50')1

ISBN 978-9943-27-250-7

© Pirimqul Qodirov, «Yulduzli tunlar». «Yangi asr avlodi», 2015-yil.

AROSAT

Birinchi qism

QUVA

QIL USTIDA TURGAN TAQDIRLAR

1

Milodiy 1494-yilning yozi. Saraton issig'ida Farg'ona vodiysining osmoniga chiqqan quyuq bulutlar kuni bo'yi havoni dim qilib turdi-yu, kechki payt birdan jala quyib berdi. Qizil tuproqli tepaliklar orasidan o'tib kelayotgan sersuv Quvasoy qon qo'shib oqizilgandek qip-qizil bo'lib ketdi.

Soy bo'yidagi majnuntollar panasida bir yigit bilan qiz shivirlashib gaplashmoqda edilar.

– Robiya, inon, men tirik bo'lsam, senga balo-qazoni yo'latmasmen!

– Tangrim sizni ham panohida asrasin, Tohir og'a!.. Yog'iyn¹ ming-ming askari bor. Qaysi biriga bas kelursiz? Ana, qochqinlarga qarang!..

Tohir orqasiga o'girilib, Quvasoyning quyi tomonlariga ko'z yugurtirdi. Pastda qamishzor botqoqlik va uning ustidan o'tgan uzun yog'och ko'prik bor edi. Ko'prikdan chumoliday behisob odamlar, otlar, mollar, aravalar tizilib o'tib kelayotgani yomg'ir pardasi orasidan elas-elas ko'zga chalinardi.

¹ Yog'iy – yov, dushman

Samarqand podshosi Qo'qonni bosib olib, qo'shiniga talatgan va Marg'ilonga hujum qilgan edi. Bosqinchilar shahar-u qishloqlarni talash bilan qanoatlanmay, ko'hlik qizlarni cho'rilikka olib ketishar edi. Buning hammasini eshitgan odamlar yovdan qochib, tinch joy izlab bormoqda edilar.

– Ulusning sho'ri qursin! – dedi Tohir. – Kasofat podsholar urushmay turolmasa. Biridan qochsang, boshqasiga tutilsang. Undan ko'ra qochmaymiz! Tavakkal. Peshonaga bitilgani bo'lur!

Tohir yomg'irda ho'l bo'lib, badaniga yopishib turgan qalami yaktak ustidan xanjar taqib olgan edi. Robiya xanjarga qo'rqa-pisa ko'z tashladi-da:

– Qaydam, – dedi. – Otamlar meni qo'rg'onga eltib qo'ymoqchilar.

– Qaysi qo'rg'onga?

– Andijon qo'rg'onida amakim borlar-ku.

Tohir Robiyaning hoziroq jo'nab ketishidan cho'chiganday uning bilagidan oldi. Ilgarilar hurkovich ohudek tutqich bermaydigan Robiya hozir allanechuk yuvosh bo'lib qolgan edi. Uning xina qo'yilgan qo'llari gulday chiroyli. Boshiga otasining qora jun chakmonini yopinib chiqqan ekan. Yomg'irda ho'l bo'lib og'irlashgan chakmon uning nozik bo'yniga og'irlik qildi. Robiya chakmonni elkasiga tushirdi. Shunda yoqasining bit-ta bog'ichi yechilib ketdi-yu, qizg'ish marmarday silliq bo'ynining pasti ko'rindi. Yashil nimchasi o'n yetti yoshli qizlardagina bo'ladigan tolma belidan quchib, qattiq ko'kraklarini mahkam chirmab turar edi. Bolalikdan Robiya bilan devor-darmiyon qo'shni bo'lib o'sgan Tohir uning qanchalik jozibali qiz ekanini, bosqinchi bek va navkarlar mana shunaqa qizlarga qanchalik o'ch bo'lishini go'yo endi astoydil his qildi.

Bu yil bahorda ota-onalari ularni unashtirib qo'ygan paytlarida ham Robiya Tohirga hozirgichalik chiroyli ko'rinmas edi. Ramazon oyi o'tgandan keyin ularning

to'ylari bo'lishi kerak. Tohir Robiya bilan hademay bir yostiqqa bosh qo'yishlariga ishonib, bexavotir yurgan edi. Biroq endi urush dovuli Quvaga yaqinlashib kelayotgan shu xatarli damlarda Robiya unga har qachongidan ham aziz, har qachongidan ham g'animat ko'rindi.

Tohir Robiyaning Andijon qo'rg'onida birorta bo'yni yo'g'on bekning tuzog'iga ilinib qolishi mumkinligini o'yladi-yu:

– Yo'q! – dedi. – Meni desang qo'rg'onga borma!

Robiya Tohirning baxmalday mayin mo'ylovi tagida xiyol titrab turgan labiga va iztirob bilan chaqnayotgan qo'ng'ir ko'zlariga tikildi.

– Mening ham sizdan yiroqqa ketgim yo'q... Lekin ne qilay... Qo'rqamen!..

Tohir qizni chakmon bilan birga quchib, bag'riga bosdi. Robiyaning mayin soch tolalari yigitning yuziga tegdi, bir lahza ikkovining nafasi nafasiga qo'shilib ketdi. Tohir qizning badani titrayotganini sezdi-yu:

– Chindan qo'rqqaningmi bu, Robiya? – dedi. – Senga ne bo'ldi?..

– Men bir vahimali tush ko'rdim, Tohir og'a! Ilohi tushim o'ng kelmasin!..

Endi Tohir ham xavotirlanib, qizni quchog'idan bo'shatdi-da, uning katta-katta bo'lib ketgan ko'zlariga qaradi:

– Yomon tushmi?

– Aytishga ham tilim bormaydir.

– Tushga nelar kirmas!.. Ayt!.. Mayli...

– Sizni bir qora ho'kiz xanjarday shoxlari bilan suzib... Yo'q! Yo'q! Eshlasam, etim junjikib ketadir!

Tohir yomon bir falokatni oldindan sezganday yuragi uvushdi:

– Shoshilmay gapir! Suzgan bo'lsa, qon oqdimi?

– Qon? Ha, ha... Qon tirqirab ketdi.

– Unday bo'lsa qo'rqma. Tushdagi qon – yorug'lik. Otam doim shunday deydi.

– Tangrim shu ta’birni rost keltirsin! Tohir og’a, men... Agar Andijonga siz bormasangiz... Men ham ketmasmen. Neki bo’lsak, shu yerda... birga...

Majnuntol barglari orasidan sirqib tushayotgan yomg’ir tomchilari qizning payvasta qoshlariga, tig’iz kipriklariga tekkan. Tohirning nazarida, Robiya yomon bir baxtsizlik bo’lishini hozirdan sezib, ko’ziga yosh olayotgandek ko’rinardi.

– Mendan ko’p xavotirlanma, Robiya. Men bir dehqon odammen. Havo ochilsa, dalaga chiqib qo’shimni haydaymen. O’rog’imni o’ramen. Yog’iyning menga ne ishi bor? Lekin sen... ehtiyotingni qil. Andijon qo’rg’onida amakilaring bor...

– Andijonda sizning ham mulla tog’oyingiz borlar-ku! Yo birga ketaylikmi?

Tohir o’ylanib qoldi. Uning Andijonda me’mor bo’lib ishlaydigan Fazliddin tog’asi el orasida tanilgan mashhur odam. Quvasoy botqog’ining ustidan o’tgan mana shu uzun yog’och ko’prik ham mulla Fazliddin chizib bergan tarh¹ bo’yicha qurilgan. Andijon arkida mulla Fazliddin samoviy naqshlar va koshinlar bilan bezab qurgan devonxona tojdor Umarshayx mirzoga ma’qul bo’lgandan keyin unga to’bichoq ot va bir hamyon oltin in’om qilganini Tohir ham eshitgan. U tog’asining shahar qo’rg’onidan tashqaridagi Bog’ot mahallasida turishini biladi. Mulla Fazliddin Quvada turgan paytlarida Tohirga xat-savod o’rgatgan edi. Endi jiyani panoh istab borsa, qanoti tagiga olishi mumkin. Lekin bu yerda chol-kampirlar nima derkin? Tohir – yolg’iz o’g’il, javob bermasliklari mumkin. U Andijonga Robiya tufayli borishini esa ota-onasiga aytishdan uyaladi... Balki buni Robiyaning akasi Mahmud aytar?

¹ Tarh – chizma, loyiha.

– Robiya, mayli, iloji bo'lsa, Andijonga birga keturmiz. Lekin dadamlarni ko'ndirish oson emas... Mahmud og'ang eshikdami?¹

– Do'konga chiqqan edilar. Iftorgacha kelurlar. Nima edi?

– Iftordan so'ng biznikiga o'tsin. Maslahat bor.

– Xo'p, men aytamen.

Robiya yuzini Tohirning keng ko'kragiga bosdi:

– Tangrim bizni bir-birimizga ko'p ko'rmasin! – dedi-da, majnuntol shoxlari orasidan chiqdi.

Soy bo'yida turgan bo'sh mis ko'zani yomg'ir tomchilari chertib-chertib qo'yadi. Robiya ko'zaga qarab suvga kelganini esladi va uni to'ldirib, uylari tomon ko'tarib ketdi.

Qalliqilar odamlarning ko'zidan yiroqda – yashiriqcha uchrashib yurar edilar. Qiz uzoqlashib ketgandan keyin Tohir ham majnuntollarning panasidan chiqdi. Shunda Robiyaning tushiga kirgan qo'rqinchli voqea uning esiga tushdi-da, noma'lum bir xatar vujudiga larza solib o'tdi...

2

Bu yilgi ro'za yoz chillasiga to'g'ri kelgan, jazirama kunlarda tong sahardan kechqurun qorong'i tushguncha tuz totmay och yurish ko'p odamning sillasini quritar, buning ustiga tashnalik azobi qo'shildi. Ro'zadorlar kunni qanday kech qilishlarini bilmay, tezroq qosh qorayishini intizorlik bilan kutishardi.

G'ira-shira qorong'ilikda Quva masjidining minorasidan azon tovushi eshitildi. Urush tahlikasi qanchalik kuchli bo'lmasin, dasturxon atrofiga yig'ilgan odamlar ro'zasini ochayotgan paytda ochlik va

¹ Eshik – bu yerda: uy, hovli ma'nosida.

tashnalikdan qiynalgan vujudlari rohatlanib, dunyo g'amlari birpasga bo'lsa ham xayollaridan uzoqlashdi.

Tohir kekxa ota-onasi bilan birga iftor qilmoqda edi. Dasturxondan sedanali issiq non va handalak hidi keladi. Non yeb, bir kosadan qatiqli osh ichganlaridan keyin Tohir Andijonga ketish haqidagi gapning uchini chiqarishga chog'landi.

Shu payt kimdir qamchi dastasi bilan darvozani taqillatdi. Hovlida yotgan kekxa ko'ppak it yo'g'on va xirri tovush bilan vovulladi.

Tohir o'rnidan turgan edi, otasi:

– Ehtiyot bo'! – dedi ovozi pasaytirib. – Avval kimligini so'rab bil.

Tashqarida yomg'ir tingan, lekin osmon bulutli, qorong'ilikda hech narsani ko'rib bo'lmas edi. Tohir darvozaxonaga yaqin borib:

– Kim? – deb so'radi. Ko'ppak qattiqroq hura boshladi. Tashqaridagi odam ovozi balandlatib:

– Tohir, jiyani? – deb so'radi. – Och, men tog'oyingmen!

Tohir tashqaridagi ovozni tanib, ochiq darcha orqali ichkariga:

– Aya, Fazliddin tog'oyim! – dedi-yu, chopib borib darvozaning zanjirini tushirdi.

Ichkaridan chiqqan chol-kampirlar mehmon bilan ko'rishayotganda, Tohir qorayib turgan ikki g'ildirakli soyabon aravani ko'rdi. Aravaga qo'shilgan otning egari ustidan kimdir paypaslanib tushmoqda edi.

– Mulla tog'a, arava sizdanmi?

– Ha, jiyanim. Ko'ch-ko'ronim bilan keldim.

– Shunaqami? – dedi Tohir hayron bo'lib. Uning ko'nglida boya tog'asini ko'rganda yongan quvonch endi tashvishli o'ylar bilan almashindi. Tohirning Andijondagi panohi – mana shu tog'asi edi. Tog'asi ko'chib kelgan bo'lsa, Tohirning qo'rg'onga boradigan yo'li bekilgani shu. Robiya nima bo'ladi?

– Tohir, nega agʻrayib turibsan? Yuklarni tushirishgin! – dedi onasi. – Mullo togʻoying yomgʻirda koʻp azob tortganga oʻxshaydir.

– E, azob ham gapmi, opa! Arava loylarga tiqilaverib jonimizdan toʻydirdi. Yoʻllar tirband. Qochoqlar behisob. Tohir aravadan yuk tushirayotib, otning sagʻrisiga qoʻli tegib ketdi. Shunda qoʻliga shilimshiq loy ilashganini sezdi. Loy otning sagʻrisigacha chiqqan boʻlsa, bu bechoralar kela-kelguncha qanchalik qiynalganikin? Hamma yovdan qochib, Andijonga qarab ketayotganda, bular nega Quvaga koʻchib kelganikin? Tohir qanor qopga solingan yukni aravadan tushirmoqchi boʻlganda togʻasi:

– Hushyor boʻl, juda ogʻir, ikkovlashib koʻtaringlar, – dedi aravakashga.

Tohir qopning ichida uncha katta boʻlmagan poʻlat sandiq borligini sezdi. Mulla Fazliddin oʻtda kuymaydigan, suv kirmaydigan bu sandiqni Quvaning temirchi ustalariga buyurtma berib yasattirgan edi. Uning ichida tarhlar, loyihalar, suratlar saqlanardi. Mulla Fazliddin uch yil Samarqandda, toʻrt yil Hirotda tahsil koʻrgan, oʻsha yoqdan meʼmorlik sanʼati bilan birga musavvirlikni ham oʻrganib kelgan edi. Hirotda jangnomalar ichiga suratlar chizish odat tusiga kirgan, mavlono Behzod chizgan Alisher Navoiy va Husayn Boyqaro tasvirlari rasmiy doiralarda shuhrat topgan, lekin Samarqandda, xususan, Fargʻona vodiysida odam shaklini chizish hali ham Qurʻon nomidan qattiq taqiqlanib kelmoqda edi. Shuning uchun mulla Fazliddin oʻzi chizgan suratlarini mana shu poʻlat sandiqda doim maxfiy saqlar edi. Tohir qopdagi poʻlat sandiqni aravakash bilan koʻtarishib, uyga olib kirishdi. Mulla Fazliddin hoʻl boʻlib ogʻirlashgan chakmoni va etigini dahlizda yechib qoldirdi. Oyogʻiga charm kavush kiyib, obrez chetida bet-qoʻlini yuvdi. Soʻng boya Tohirlar oʻtirgan dasturxonlik uyga kirdi.

Uning chakmonidan o'tgan yomg'ir kalta yenglik abosini nam qilgan edi. Lekin yoz oqshomi iliq bo'lganligi uchun kiyim almashtirish esiga kelmadi. Yo'lda qattiq toliqqanligi uchun durust ovqat ham yemadi. Faqat bir-ikki tilim handalak yedi-yu, uch-to'rt piyola choy ichdi. Aravakash yigit ikki kosa to'la qatiqli osh ichgandan keyin otlariga qarash uchun hovliga chiqib ketdi.

– Obbo! Mulla Fazliddin-ey! – dedi Tohirning otasi uzun oq soqolini o'ychan ezg'ilab. – Zap kelibsiz-da. Shu notinch kunlarda birga bo'lganimizga ne yetsin!

– Hamma yog'iydan qochganda biz ajdahoning komiga yaqin kelib qolganimiz g'alati bo'ldi, – deb mulla Fazliddin jiyaniga ma'yus ko'zlari bilan qaradi.

– Biron sabab bilan kelgandirsiz-da, mulla tog'a? – so'radi Tohir.

– Sabab shukim, jiyan, urush boshlansa, qurilish to'xtaydi, me'morning keragi bo'lmay qoladir...

– Iye, axir, sizni podshoning o'zi xizmatiga olgan emasmi?

– Podsho Axsi qo'rg'onida mudofaa bilan ovora. Toshkent xoni Mahmudxon ham Xo'jand tomondan bizga qarshi qo'shin tortib kelmoqda emish. Qashqar hokimi Abubakir dug'lat degan yana bir bosqinchi sharqdan O'zganning ustiga bostirib kelmishdir.

Tohirning keksa otasi qo'rqib, yoqasini ushladi:

– Yo tavba! Bu yoqda Samarqand qo'shini... Uch tomonimizdan yog'iy bostirib kelibdimi, a? Bu ne ko'rgulik, mulla Fazliddin? Axir bu podsholar sal murosqa qilsalar bo'lmaydimi, a? Hammasi bir-biriga qarindosh emish-ku. Shu rostmi?

– Ha, rost. Toshkent xoniga bizning podshomiz kuyov bo'ladir. Qo'qonni talab, bizning ustimizga qo'shin tortib kelayotgan Samarqand podshosi Sulton Ahmad mirzo esa bizning podshomiz bilan bir otadan bo'lgan og'a-inidirlar. Yana bu ikki podsho bir-birlariga